

Marian Nowak*
Lublin

Odzyskiwanie nadziei życia i wychowania w działalności Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej w Polsce

Zespół Pedagogiki Chrześcijańskiej, funkcjonujący pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, w roku 2015 przeżywa dziesięciolecie swojego istnienia i działalności. W ostatnich latach swej pracy koncentrował swoją uwagę na podstawowych środowiskach i „miejscach” doświadczania wychowania chrześcijańskiego. Refleksja ta wiąże się z bezpośrednią inspiracją dla pedagogicznych środowisk chrześcijańskich, jaką stanowił *List do Diecezji i miasta Rzymu o pilnej potrzebie wychowania* papieża Benedykta XVI z roku 2008¹. Ojciec Święty Benedykt XVI wskazywał w tym dokumencie na współczesne problemy wychowania, określając je jako trudne i problematyczne. Z prawdziwie pedagogiczną intuicją i kompetencją syntetycznie ujął główne zagrożenia i wyzwania współczesnego wychowania,

* Ks. prof. dr hab. Marian Nowak jest kierownikiem Katedry Pedagogiki Ogólnej w Instytucie Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, jak również przewodniczącym Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej, działającego pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk. Adres: Instytut Pedagogiki KUL, ul. Droga Męczenników Majdanka 70, 20-325 Lublin; e-mail: marian.nowak@kul.lublin.pl.

¹ Benedykt XVI, „Lettera alla Diocesi e alla città di Roma sul compito urgente dell’educazione”, *L’Osservatore Romano* 4 (2008). Tekst dostępny w języku polskim w wersji elektronicznej m.in. pod adresem: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/listy/wychowanie_21012008.html.

odsłaniając zarazem ich źródło, jakim jest pustka egzystencjalna, powstająca w naszej społeczności. To ona stanowi o „pilnej i wielkiej potrzebie wychowania”. Papież mówił o wychowaniu w następujących słowach:

Wychowanie jednak nigdy nie było rzeczą łatwą, a dziś, jak się wydaje, staje się coraz trudniejsze. Wiedzą o tym dobrze rodzice, nauczyciele, kapłani i wszyscy ci, na których spoczywa bezpośrednia odpowiedzialność wychowawcza. Dlatego też mówi się o wielkim „kryzysie wychowawczym”, który potwierdzają niepowodzenia, jakimi nader często kończą się nasze starania, by kształtować osoby rzetelne, potrafiące współpracować z innymi i nadać sens swojemu życiu².

W okresie, w którym mamy do czynienia z tak wielką multiplikacją przejawów przemocy, włącznie z fenomenem dziecięcych gangów, niespotykanych dotychczas uzależnień czy tak zwaną „epoką smutnych pasji”³, kształtuje się swoista potrzeba obudzenia nowej siły nadziei, którą Benedykt XVI określa „sercem wychowania”, gdy pisze:

Na koniec chciałbym wam przedstawić myśl, którą rozwinąłem w niedawno ogłoszonej encyklice *Spe salvi* o nadziei chrześcijańskiej: sercem wychowania, podobnie jak całego życia, może być jedynie niezawodna nadzieja. Dziś na naszą nadzieję z wielu stron czyhają niebezpieczeństwa i grozi nam, że i my, podobnie jak starożytni poganie, staniemy się na nowo ludźmi „niemającymi nadziei ani Boga na tym świecie”, jak pisał Apostoł Paweł do chrześcijan w Efezie (Ef 2, 12). Właśnie stąd bierze się najpoważniejsza być może trudność w realizowaniu prawdziwego dzieła wychowania: podłożem kryzysu wychowawczego jest w istocie kryzys ufności w życie⁴.

Zaproszenie kierowane przez papieża do wierzących, do rodzin, nauczycieli, duchowieństwa i ruchów współczesnych, odczytywał także nasz Zespół jako inspirację w zakresie udzielania odpowiedzi na „palącą potrzebę wychowania”, wskazaną we wspomnianym liście.

² Tamże, 1.

³ Zob. Miguel Benasayag Gérard Schmidt, *L'Epoca delle passioni tristi* (Milano: Feltrinelli, 2004).

⁴ Benedykt XVI, „Lettera”, 1.

1. Przyjęty program i rytm posiedzeń Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej

Odzyskiwanie *nadziei życia i wychowania* w działalności Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej zrozumiane zostało jako odzyskiwanie teorii integralnie ujętej oraz jej relacji do praktyki, wpisanej także w dążenie do odzyskiwania wychowania w jego autentycznych zadaniach. Owym zadaniem – niezwykle trudnym, jak pisał Benedykt XVI – jest przede wszystkim pomoc wychowankom „w przezwyciężeniu różnych form egoizmu, by stali się zdolni do prawdziwej miłości”⁵. Miejscami jego realizacji są zwłaszcza: rodzina, szkoła, wspólnoty religijne. Papież zachęcał też – te zwłaszcza instytucje – do podjęcia specjalnego zaangażowania w wychowanie. Nie ograniczył się przy tym do nazwania obecnej sytuacji kryzysową, lecz wskazał na dwa wyzwania związane z ową sytuacją:

- 1) budowanie większej świadomości podstaw antropologicznych wychowania, które pozwolą zobaczyć, jakie przyczyny spowodowały ten stan *pilnej potrzeby*;
- 2) wspieranie w indywidualizacji naszego zadania profetycznego w sensie szerokim (związanego także z wychowaniem do odpowiedzialności za przyszłość kształtowaną przez nasze działanie i zaangażowanie)⁶.

W tych okolicznościach tym bardziej zastanawia ciągle szeroka obecność „utopii wychowania” zasilanych ideami postępu i rozwoju, wewnętrzności i wolności, inspirujących się z jednej strony indywidualizmem, z drugiej zaś kolektywizmem, a popadających niejednokrotnie w kolejne bezdroża wychowania i nauczania.

Rytm pracy Zespołu związany jest z biegiem roku akademickiego (czyli od jesieni do wakacji), dlatego też w niniejszym sprawozdaniu z pracy Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej znajdujemy odniesienia się do lat 2013/2014 i 2014/2015; dodatkowo jednak – z racji dziesięciolecia istnienia Zespołu – wskazuje się na swoiste tło działalności w całym dziesięcioleciu.

⁵ Tamże.

⁶ Zob. Fabio Attard, *L'emergenza educativa. L'impegno della Chiesa e il recente Magistero Cattolico*, w: *Di fronte alla sfida educativa. Emergenza o cosa di cuore?*, red. Velleda Bolognari, Francesco Gatto, Giovanni Russo (Messina–Torino: Coop. S.Tom. – Elledici, 2010), 57.

Zespół wypracował ustabilizowany rytm spotkań. Rozpoczynają je wrześniowe warsztaty w Kazimierzu Dolnym, podczas których Zespół określa plan pracy na cały kolejny rok akademicki. Program ten realizowany jest w ramach trzech spotkań (kwartalnych), aż do czwartego, wrześniowego spotkania – wspomnianych już warsztatów.

Problematyka podejmowana przez Zespół we wspomnianym okresie – z wyżej wymienionych powodów *analizowania pilnych potrzeb wychowania* – wiązała się także z życiem Kościoła. Okres sprawozdawczy obejmuje bowiem ważne edukacyjnie wydarzenie: obchody Roku Wiary w Kościele katolickim, związane z pięćdziesiątą rocznicą Soboru Watykańskiego II, co wydało się być szczególnie istotne *dla i w wychowaniu*. Już zatem wrześniowe warsztaty Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej w 2012 roku przyniosły ustalenie związanego z tą problematyką całego cyklu posiedzeń i ich wiodących tematów: 1) 12.12.2012: *Wychowanie do wiary czy wychowanie w wierze?*; 2) 20.03.2013: *Wiara w wychowaniu czy nihilizm?*; 3) 5.06.2013: *Doświadczenie wiary w wychowaniu i w pedagogice*; 4) Na dni 13–15.09.2013 roku zostały zaplanowane warsztaty metodologiczne w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą, służące bezpośrednio formacji badaczy w zakresie uprawiania pedagogiki chrześcijańskiej.

W trakcie wrześniowego spotkania warsztatowego przygotowano i przyjęto również program prac na kolejny rok akademicki, przynoszący XX rocznicę ogłoszenia przez bł. Jana Pawła II *Listu do rodzin* a także rozpoczęcie przygotowań do Synodu Kościoła poświęconego rodzinie. Stąd Zespół skupił swoją uwagę na rodzinie. Praca Zespołu była realizowana w czterech kolejnych posiedzeniach: 1) 20.11.2013: wraz z Katedrą Pedagogiki Rodziny KUL Zespół zorganizował Konferencję na temat: *Status pedagogiki rodziny*, poświęconą wspomnieniu śp. ks. prof. KUL, dr hab. Józefa Wilka (przez długie lata kierownika Katedry Pedagogiki Rodziny KUL) w dziesiątą rocznicę jego śmierci; 2) 20.03.2014: *Drogi i bezdroża edukacji we współczesnej rodzinie chrześcijańskiej*; 3) 14–15.05.2014: na zaproszenie ks. prof. Jana Śledzianowskiego oraz dra Tadeusza Sakowicza członkowie Zespołu wzięli udział w konferencji, organizowanej w Kielcach na temat: *Sprawiedliwość i miłość w rodzinie i społeczeństwie*; 4) 12–14.09.2014: wrześniowe warsztatowe i metodologiczne posiedzenie w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą poświęcone zostało problemom metodologii uprawiania pedagogiki rodziny w inspiracji chrześcijańskiej (zwłaszcza też analizie problematyki nadzwyczajnego Synodu poświęconego rodzinie).

W kolejnym roku akademickim 2014/2015 przedmiotem zainteresowania Zespołu uczyniono szkolnictwo katolickie. W ramach kolejnych po-

siedzeń podejmowano następujące tematy: 1) 3.12.2014: *Funkcje szkoły w kontekstach współczesnych koncepcji szkoły*; 2) 11.03.2015: *Dlaczego niemożliwa szkoła neutralna światopoglądowo?*; 3) 3.06.2015: *Szkoła katolicka we współczesnym świecie*. Specyfiką tych posiedzeń była obecność i świadectwo praktyków, dzielących się doświadczeniem pracy wychowawczej i dydaktycznej zarówno w szkołach katolickich, jak też publicznych. Zespół Pedagogiki Chrześcijańskiej podjął też inicjatywę zorganizowania w dniach 23–25 września 2015 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, wraz z Instytutem Pedagogiki KUL, Międzynarodowego Kongresu Rodziny, którego wiodącym tematem było: *Obudzić (nie) odkryty potencjał rodziny*. Bezpośrednio po nim przeprowadzono tradycyjne wrześniowe warsztaty metodologiczne w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą w dniach 25–28.09.2015 roku.

Według planu działania na rok akademicki 2015/16, przyjętego podczas wrześniowego posiedzenia, kolejne spotkania poświęcone zostaną następującej problematyce: 1) 9.12.2015: *Deklaracji Soboru Watykańskiego II o wychowaniu chrześcijańskim ‘Gravissimum educationis’*, której 50-lecie ogłoszenia przeżywamy w bieżącym roku, oraz *Konstytucji apostolskiej o uniwersytetach katolickich ‘Ex corde Ecclesiae’*, którą Jan Paweł II ogłosił 25 lat temu; 2) 16.03.2016: pedagogicznemu przesłaniu myśli św. Augustyna; 3) 8.06.2016: myśli pedagogicznej Romano Guardiniego oraz koncepcji wychowawczej ks. Franciszka Blachnickiego (wybór jest nieprzypadkowy, gdyż spotkanie to zostanie zorganizowane w Katowicach przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego). Tymi spotkaniami rozpoczynamy cykl posiedzeń, poświęconych pedagogicznej refleksji mistrzów chrześcijańskiego myślenia.

2. Funkcjonowanie Zespołu i przyjęta konwencja jego pracy

Zespół funkcjonuje od roku 2005 w oparciu o intelektualne wsparcie członków i instytucji, do których przynależą członkowie, wśród których nade wszystko wyróżnia się Instytut Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – gospodarz większości spotkań Zespołu. Spotkania odbywały się również w Krakowie (Ignatianum) oraz w Instytucie Pedagogiki w Rzeszowie. Przyjęta konwencja pracy przewiduje przede wszystkim zgłaszanie się prelegentów, chętnych do podjęcia ustalonych wcześniej tematów. Zapraszani są również specjaliści z ośrodków akademickich w Polsce i za

granicą, jak również praktycy, inspirujący się chrześcijańską myślą pedagogiczną, co miało miejsce szczególnie w ramach podejmowania problematyki wychowania do wiary oraz wychowania w rodzinie, a także szkoły katolickiej i jej specyfiki.

Członkowie Zespołu wchodzą w skład Rady Szkół Katolickich przy Konferencji Episkopatu Polski, są członkami międzynarodowych stowarzyszeń zrzeszających Instytuty i Wydziały Pedagogiki Uniwersytetów Katolickich (Catholic Association of Institutions of Educational Sciences – ACISE), są członkami redakcji czasopism, jak między innymi czasopisma *EducA* czy personalistycznego *Prosopon. Prospettiva Persona*, wydawanego w Teramo we Włoszech, członkami komitetów redakcyjnych czasopism krajowych i zagranicznych.

Tak funkcjonujący Zespół problemowy wpisywał się – i chce nadal to czynić – w badania mające na celu rozwój polskiej myśli pedagogicznej i badań procesu wychowania człowieka. Ich specyfiki można upatrywać w odniesieniu się do jeszcze jednej perspektywy w badaniach, o której papież Jan Paweł II stwierdzał, mówiąc o specyfice uniwersytetów katolickich, związanej z ich „powszechnością i otwarciem na wszystko”⁷. W tej linii wyodrębniania specyfiki uprawiania pedagogiki chrześcijańskiej można wskazać, że pozostaje ona w dialogu z innymi dyscyplinami wiedzy i nauk pedagogicznych, zwłaszcza że podejmuje i chce podejmować wymianę doświadczeń badawczych i także wspólne badania z przedstawicielami innych subdyscyplin pedagogicznych. Chce jednak na tym fundamencie iść jeszcze dalej – odnieść swoje analizy do jeszcze jednej perspektywy – związanej z transcendencją i otwarciem się na Boże Objawienie. Można zatem stwierdzić, że w pedagogice chrześcijańskiej, jak ujmował to papież Jan Paweł II w swoim przemówieniu do Instytutu Katolickiego w Paryżu z dnia 1 czerwca 1980 roku, podejmuje się badania, aby „ujednocilić egzystencjalnie w pracy intelektualnej dwa porządki rzeczywistości, które często próbuje się przeciwstawiać jakby były antyetyczne: poszukiwanie prawdy oraz pewność, że już się zna źródło prawdy”⁸.

⁷ Zob. Jan Paweł II, „Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do środowiska Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1987)”, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny* (Kraków: Wydawnictwo Znak, 2005), 403–409.

⁸ Jan Paweł II, „Przemówieniu do Instytutu Katolickiego w Paryżu, 1 czerwca 1980 roku”, 4, w: *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II (1978–1988)*, t. I, red. Stanisław Urbański (Warszawa: Instytut Badań Naukowych Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości im. Bogdana Jańskiego, 1999).

W ramach Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej dążymy także do tej specyfiki jego funkcjonowania, o której mówił Jan Paweł II jako o nadziei, że „tu znajdzie się prawdziwa wspólnota łącząca profesorów, pracowników administracyjnych i fizycznych, wspólnota studentów – świadectwo żywego chrześcijaństwa”⁹. Nawet jeśli jest to ciągle odległy cel, ważna jest nadzieja, że również ten rok sprawozdawczy do tego celu nas przybliżył.

Spotkania Zespołu podejmowały problematykę:

- 1) podmiotowości jako chrześcijańskiej wartości w wychowaniu i w pedagogice;
- 2) praktyki edukacyjnej – szkolnej, zwłaszcza reprezentowanej i wnoszonej przez pracowników Katedry Dydaktyki i Edukacji Szkolnej KUL;
- 3) wychowania w rodzinie chrześcijańskiej oraz współpracy szkoły i rodziny chrześcijańskiej – analizowano modele tej współpracy wraz z Katedrą Pedagogiki Rodziny KUL;
- 4) profilaktyki i resocjalizacji w ujęciu realizmu chrześcijańskiego;
- 5) pedagogiki prenatalnej i kwestii obrony życia;
- 6) aksjologii i chrześcijańskich wartości w wychowaniu i w pedagogice;
- 7) pedagogiki chrześcijańskiej w ujęciu Jana Pawła II;
- 8) *pedagogii nadziei* w nauczaniu Benedykta XVI;
- 9) pedagogiki wielo- i interkulturowej w nauczaniu Jana Pawła II;
- 10) metodologii uprawiania pedagogiki chrześcijańskiej, w ramach której analizowano problemy chrześcijańskiego charakteru wychowania, nauczania i pedagogiki w perspektywie przeszłości, teraźniejszości i przyszłości;
- 11) doświadczenia wiary w wychowaniu i w pedagogice – wychowanie do wiary czy wychowanie w wierze?
- 12) dróg i bezdroży edukacji we współczesnej rodzinie chrześcijańskiej;
- 13) sprawiedliwości i miłości w rodzinie i społeczeństwie;
- 14) szkoły i jej funkcji – dlaczego niemożliwa jest szkoła neutralna światopoglądowo?
- 15) szkoły katolickiej we współczesnym świecie.

⁹ Jan Paweł II, „Homilia”, 408.

3. Efekty i kierunki naukowego zaangażowania Zespołu

Dzięki tym wszystkim inicjatywom można dzisiaj stwierdzać o dość pokaźnej i zauważalnej liczbie nie tylko spotkań, ale też dokonani i wypracowanych naukowych rezultatów aktywności Zespołu zarówno w okresie sprawozdawczym, jak również w perspektywie dziesięciolecia jego istnienia.

Chociaż sam Zespół nie prowadził dotychczas badań jako koordynator projektu, ale w ramach Zespołu poszczególni członkowie realizowali granty – warto wskazać zwłaszcza na grant prof. Zenona Jasińskiego (związany z projektem nr 1 H 11 0211380), zrealizowany w Uniwersytecie Opolskim w latach 2012–2014, efektem którego jest czterotomowe dzieło: *Leksykon Polaków w Republice Czeskiej i Republice Słowackiej*, czy też grant promotorski realizowany w KUL w Lublinie przez dr Mariolę Kozubek na temat: *Pedagogia jedności jako propozycja wychowania w środowiskach wielokulturowych – model europejski a modele innych kręgów kulturowych (Afryka, Ameryka Łacińska)*.

Na uwagę zasługuje częstotliwość spotkań, odbywanych co kwartał (cztery spotkania w ciągu roku). Od roku 2009 Zespół podjął inicjatywę spotkań jesiennych – we wrześniu – jako *jesiennych warsztatów metodologicznych* – swoista „letnia szkoła pedagogów chrześcijańskich”, która w roku 2015 odbyła się już po raz siódmy.

Podstawowe efekty działalności Zespołu można podsumować następująco:

- 1) zaangażowanie się na rzecz edukacji społecznej w kierunku kształtowania społeczeństwa obywatelskiego, aktywnego w życiu społeczności lokalnej, regionalnej, państwowej, respektującej normy życia społecznego i normy moralne (w związku zwłaszcza z programem wychowawczym św. Jana Bosko mówiącym *o wychowaniu dobrych chrześcijan i szlachetnych obywateli*);
- 2) oddziaływanie w ramach kształcenia i podnoszenia kwalifikacji zawodowych nauczycieli – pozwala ono najlepiej widzieć, jak ongiś stwierdzał A. de Peretti, problematykę realizacji reformy życia społecznego, państwowego i społeczeństwa obywatelskiego przez szkołę;
- 3) coraz większe zaangażowanie się w pełnienie funkcji eksperckich w odniesieniu do realizowanej praktyki, jak też wobec decyzji politycznych i organizacyjnych dotyczących oświaty i edukacji;

- 4) wspieranie ludzi w ich godnym i moralnym funkcjonowaniu przez wnoszenie dyskursu naukowego, pogłębionego, solidnie wypracowanego, kompetentnego¹⁰.

W aktualnej sytuacji można zatem stwierdzić, że tak jak współczesna myśl pedagogiczna polska, tak również i bardzo ściśle z nią związana myśl chrześcijańska zachowuje żywe związki z postęпами wiedzy pedagogicznej w Europie i na świecie, ale też wpływa na tę myśl w dynamiczny i oryginalny sposób, zarówno w poszczególnych subdyscyplinach pedagogiki, jak też w pedagogice ogólnej.

W pracach Zespołu kontynuowane są badania dotyczące specyfiki pedagogiki chrześcijańskiej i następnie jej metodologicznego statusu, jak również jej specyficznych wyzwań i perspektyw rozwoju w aktualnej rzeczywistości i w aktualnym dyskursie pedagogicznym, zwłaszcza w związku z dialogiem między teologią a pedagogiką oraz filozofią chrześcijańską a pedagogiką. Związek taki jest nieodzowny, zwłaszcza jeśli podejmujemy próby zinterpretowania problemów Absolutu czy inkarnacji transcendensu w obecnej rzeczywistość wychowawczą, czy też rozwoju wychowanka wspieranego wpływami łaski nadprzyrodzonej. Innym argumentem za potrzebą tego dialogu jest duchowy wymiar wychowania – i to nie tylko ten, który potrafią ująć nauki humanistyczne, tłumaczone za Wilhelmem Diltheyem jako *nauki o duchu* – *Geisteswissenschaften*, lecz również w odniesieniu do wymiaru transcendencji (czy jak ujmuje Józef Koziński – *transgresji*). Różnie jednak ten dialog może kształtować się w praktyce.

Pedagogika chrześcijańska posiada jeszcze inne swoje szczególne zadanie i współczesne wyzwanie, wymagające wydatniejszego złączenia jej badań z tradycją hermeneutyczną i fenomenologiczną, aby dopiero z takiej perspektywy wychodząc, badać również, jak dalece może ona skorzystać z wiedzy wnoszonej przez inne nauki i inne dyscypliny, lub też, na ile jest ona zdolna do dokonywania własnych modyfikacji podyktowanych kontaktami z innymi czy też podyktowanych uprawianym *dialogiem interdyscyplinarnym*.

Bardzo często pedagogika chrześcijańska jest wpisywana w kontekst ideowy pedagogiki klasycznej i tradycyjnej, ale należy podkreślić, że w ramach podejść klasycznej pedagogiki nie brakuje też jej profili bardziej ukie-

¹⁰ Zob. Tadeusz Lewowicki, „Pedagogika wobec (nie)moralności sfery publicznej”, w: *Edukacja, moralność, sfera publiczna. Materiały z VI Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego PTP*, red. Joanna Rutkowiak, Dariusz Kubinowski, Marian Nowak (Lublin: Oficyna Wydawnicza „Verba”, 2007), 34–41.

runkowanych bądź to bezpośrednio na praktykę, bądź na próby tworzenia prakseologicznej wiedzy o wychowaniu.

Gdy mówimy zatem „pedagogika klasyczna” i wpisujemy w nią pedagogikę chrześcijańską, należy mieć na uwadze wielorakość jej podejść i pewien wspólny wszystkim ujęciom rys, mianowicie obecność *zasad* i *norm* rzutujących na sposoby postępowania i osiągania postawionych sobie celów, a taka obecność jest w końcu w każdym podejściu, także tym empirycznym. A ponieważ współcześnie odczuwa się swoistą potrzebę analiz koncepcji wychowania, które nie tylko postulowałyby jakąś nową drogę lub jakiś aspekt szczególny, lecz podejmowałyby się syntezy i dialogu z istniejącymi już koncepcjami, to wydaje się stanowić szczególną jej wartość wnoszoną do myśli pedagogicznej. Zresztą już sama współczesna wielość koncepcyjnych inspiracji domaga się od nas próby pewnego przyporządkowania tych teorii i koncepcji do pewnej linii myślenia teoretycznego, którą w tym przypadku może być *realizm*, charakteryzujący ujęcie wychowania z perspektywy chrześcijańskiej, a jego szczególne cechy to *uniwersalność*, *integralność* i *otwartość*.

Za Stefanem Kunowskim można powtórzyć, że w przypadku katolickiego (czy chrześcijańskiego) wychowania, niezwykle ważna staje się kwestia uświadomienia sobie jego uniwersalności¹¹. Uniwersalizm chrześcijański jest nie tylko filozoficzny, ale także etyczny i pedagogiczny – w sensie uwzględniania wszechstronnego rozwoju człowieka i wychowania wszystkich ludzi. Uniwersalizm wychowania chrześcijańskiego posiada zarazem podwójny charakter – jest on jednocześnie teoretyczny i praktyczny:

- 1) pierwsza strona – teoretyczna, wykorzystuje założenia uniwersalizmu światopoglądowego i religijnego, łącznie z uniwersalizmem filozoficznym i naukowym, aby gruntownie wyjaśnić naturę ludzką i jej składniki oraz złożony proces rozwojowy człowieka;
- 2) druga strona – praktyczna, realizuje wskazania życiowe tego uniwersalizmu światopoglądowego, łącznie z kulturowym, etycznym i pedagogicznym¹².

¹¹ Stefan Kunowski, „Wychowanie do chrześcijańskiego uniwersalizmu”, *Zeszyty Naukowe KUL* 1 (1969): 3–15.

¹² Tamże, 5–7; zob. również Marian Nowak, „Wychowanie chrześcijańskie jako wyznacznik dorastania i rozwoju młodzieży”, w: *Pedagogika pracy i andragogika z myślą o dorastaniu, dorosłości i starości człowieka w XXI wieku*, red. Zygmunt Wiatrowski, Iwona Mandrzejewska-Smól, Andrzej Aftański (Włocławek: Lega – Oficyna Wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, 2008), 121–136.

W sumie dopiero te dwie strony (teoretyczna i praktyczna) stwarzają możliwość pełnego i integralnego ujęcia wychowania. W wychowaniu chrześcijańskim zaś zawarta jest potrzeba wychowania do chrześcijańskiego uniwersalizmu w jego całokształcie światopoglądowym, zarówno teoretycznym, jak i praktycznym, zarówno w zakresie teorii – myśli, jak i praktyki – życia. W gruncie rzeczy chrześcijaństwo wygląda na zbiór paradoksów, które tworzą system „i-i” – nie jest to zatem nastawienie na „albo-albo”, lecz stanowisko starające się zebrać i jedno, i drugie¹³.

Inną ważną cechą wymienioną wyżej, charakteryzującą pedagogikę chrześcijańską, jest otwartość:

- 1) otwartość na wszelką prawdę w postaci wrażliwości, zrozumienia i przyjęcia tak wiedzy nauk przyrodniczych, jak i wiedzy filozoficznej, technicznej, etycznej, artystycznej czy religijnej (szczególnie otwierającej na życiową mądrość i z tego względu zawsze poszukiwanej);
- 2) otwartość na wartości, zarówno te życiowe, jak i idealne;
- 3) otwartość na wszelkie dobro: ekonomiczne, społeczne, moralne, jednostkowe, wspólnotowe, religijne itp.;
- 4) otwartość na piękno przyrody, piękno dzieł artystycznych, piękno moralne i symboliczne, piękno nadprzyrodzone;
- 5) otwartość metafizyczna na głębię bytu i otwartość także na religijne elementy świętości¹⁴.

Uniwersalizm chrześcijański otwiera zatem na duchowość ludzką, doprowadzając ją do pełni doskonałej osobowości i realizując uniwersalizm wszechstronnie rozwiniętego człowieka. W ten właśnie sposób uniwersalizm chrześcijański, jako cel do osiągnięcia przez wychowanie, tworzy wyraźną sylwetkę osobowości ludzkiej, w której zespół rysów dynamicznych i odpornościowych podaje zarazem szeroki program zadań dla wychowawców¹⁵.

¹³ Zob. Kunowski, „Wychowanie”, 8–9; Kazimierz Głowacki, *Szkic o chrześcijańskiej pedagogice* (Kraków: UJ, 1983), 5–6.

¹⁴ Zob. Kunowski, „Wychowanie”, 9.

¹⁵ Zob. Marian Nowak, *Teorie i koncepcje wychowania* (Warszawa: WAI P, 2008), 282nn; Nowak, „Wychowanie chrześcijańskie”, 121–136.

4. Stan badań w zakresie pedagogiki chrześcijańskiej w ostatnim dziesięcioleciu funkcjonowania Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej (2005–2015)

Zespół reprezentuje i prowadzi badania w zakresie pedagogiki chrześcijańskiej, czy też inaczej mówiąc, prowadzi badania w zakresie inspiracji chrześcijańskiej w pedagogice. Sama pedagogika chrześcijańska wydaje się być pewną sumą ujęć tej problematyki, funkcjonujących jako: pedagogika katolicka, pedagogika teologiczna, także pedagogika religii, teologia wychowania i katolicka/chrześcijańska doktryna wychowania. Jest to subdyscyplina pedagogiczna posiadająca swoją historię, w głównym zarysie wyżej opisaną przez określenia jej nazwy, zwłaszcza występujące w okresie międzywojennym¹⁶, ale też od 1989 roku zaznaczająca się w kontekście polskiej myśli pedagogicznej z chronologią, dynamiką rozwoju i głównymi trendami wyżej opisanymi i znaczonymi także wyżej opisaną działalnością Zespołu.

4.1. Główne ośrodki naukowe w kraju i współpraca międzynarodowa

Do ośrodków naukowych bezpośrednio związanych z pedagogiką chrześcijańską możemy zaliczyć zwłaszcza Instytut Pedagogiki KUL wydający *Roczniki Pedagogiczne* ukazujące się w postaci zeszytów kwartalnych (dodatkowo też od 2005 roku w Instytucie Pedagogiki KUL w Lublinie funkcjonuje Katedra Pedagogiki Chrześcijańskiej, którą kieruje prof. KUL, dr hab. Alina Rynio), ale także: Wydział Pedagogiki Akademii Ignatianum w Krakowie wydający między innymi czasopismo *Horyzonty Wychowania*, Instytut Pedagogiki, a obecnie Wydział Pedagogiki i Psychologii UKSW w Warszawie, wydający czasopismo *Forum Pedagogiczne*, poza tym pedagogika chrześcijańska uprawiana jest również na CHAT w Warszawie oraz w UMK w Toruniu, gdzie przez wiele lat funkcjonował Zakład Edukacji Chrześcijańskiej, założony przez ks. prof. zw. dra hab. Jerzego Bagrowicza. W Toruniu wydawane jest ponadto najbardziej obecnie reprezentatywne dla pedagogiki chrześcijańskiej w Polsce wysoko punktowane czasopismo

¹⁶ Janina Kostkiewicz, *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939* (Kraków: Impuls, 2013).

Paedagogia Christiana – jego założycielem i wieloletnim redaktorem był ks. prof. Jerzy Bagrowicz.

Zespół Pedagogiki Chrześcijańskiej uczestniczy w badaniach zwłaszcza poświęconych personalistycznej pedagogice, prowadzonych we współpracy z Katedrą Personalizmu na Wydziale Teologii KUL oraz z ośrodkiem badań personalistycznych we Włoszech – z centrum studiów i badań personalistycznych w Teramo. Zespół współpracuje z Uniwersytetem w Padwie (z zespołem redakcyjnym czasopisma *Rassegna di Pedagogia*) – ukazało się tam kilka artykułów przewodniczącego Zespołu (ks. Mariana Nowaka) prezentujących polską myśl pedagogiczną dla kontekstu włoskiego.

Zespół współpracuje z Katolickim Uniwersytetem w Budapeszcie w zakresie badań nad instytucjami kształcenia akademickiego powstałymi z inspiracji chrześcijańskiej. Zespół jest reprezentowany w Federacji Uniwersytetów Katolickich z siedzibą w Paryżu, prowadzącej między innymi Zespół Problemowy ACISE – Instytut Pedagogiki KUL (i Przewodniczący Zespołu – ks. M. Nowak) był organizatorem XVI konferencji tego Zespołu w 2006 roku w KUL w Lublinie. W dziesięć lat po tym wydarzeniu, na rok 2016 zaplanowana została kolejna konferencja ACISE, która odbędzie się w Krakowie (w dniach 30 marca do 2 kwietnia 2016) we współpracy z Akademią Ignatianum. Odpowiedzialność za organizację powierzono Instytutowi Pedagogiki KUL.

Rozwija się współpraca Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej z innymi ośrodkami zagranicznymi i poszczególnymi reprezentantami chrześcijańskiej myśli pedagogicznej, której wyrazem jest obecność przedstawicieli tych ośrodków na posiedzeniach Zespołu (zwłaszcza warsztatowych w Kazimierzu Dolnym we wrześniu każdego roku). Można wskazać na współpracę między innymi z prof. Barth McGatrick z Liverpool University (Wielka Brytania) oraz w ostatnim okresie także na bezpośrednie uczestnictwo zagranicznych pedagogów w warsztatach – na obecność w 2014 roku gości ze Szwecji, z Uniwersytetu w Sztokholmie (Stockholms Universitet): prof. Lars Naeslund, dr Elisabeth Öijermark i dr Lovisa Bergdahl; w 2015 roku gościli na zebraniach: prof. Raniero Regni, prof. Folco Cimagali, dott. Lorena Menditto z Rzymu (LUMSA); z Ukrainy doc. dr Aleksandra Lysenko (Przykarpaccy Narodowy Uniwersytet im. Wasyla Stefanika – Iwano-Frankiwnsk), a także prof. dr. med. Thomas Hülshoff z Münster i z Hiszpanii.

Już wcześniej współpraca Instytutu Pedagogiki z Katholische Fachhochschule w Kolonii i Münster zaowocowała inicjatywą projektu europejskiego – intensywnego kursu w zakresie kształcenia pracowników socjalnych dla Europy, realizowanego jako *Spring Academy* oraz *Autumn Seminars*, które

otrzymały nagrodę i wysokie uznanie także europejskiej komisji. Udział w tym programie wzięło 10 krajów Europy. Można mówić o kontynuacji oraz znaczeniu tej współpracy także dla Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej.

4.2. Wielo- i interdyscyplinarność, specyfika i dynamika rozwoju dyscypliny oraz udział w kształceniu kadry naukowej

Zespół podejmuje szczególną współpracę zwłaszcza z teologią i Wydziałem Teologii KUL oraz z filozofią – zwłaszcza Wydziałem Filozofii KUL, uważając te obszary za szczególnie zaniedbane przez minione dziesięciolecie i wymagające odrobienia w polskiej myśli pedagogicznej po okresie dominacji ideologii socjalistycznej. Nie brakuje zatem spotkań służących rozwojowi dialogu z filozofią – zwłaszcza z przedstawicielami kontynuującymi Lubelską Szkołę Filozoficzną (członkami zespołu są także filozofowie – Maria Małgorzata Bouzyk, Witold Starnawski, UKSW) oraz z naukami humanistycznymi i społecznymi (psychologia, socjologia, historia, polonistyka, politologia, dziennikarstwo, itd.). W związku z dyskutowaną kwestią *in vitro* oraz *prenatalnej pedagogiki* na uwagę zasługuje współpraca z etykami i psychologami (rozwija ją zwłaszcza i reprezentuje prof. KUL dr hab. Dorota Kornas-Biela).

Trudniej zreferować uczestnictwo Zespołu w kształceniu nowych kadr. W istocie Zespół dostrzega problemy nie tylko w zakresie kształcenia doktorantów, ale w ogóle w zakresie procesu kształcenia studentów w ramach dyscypliny wiedzy, jaką jest pedagogika. Rodzi się szereg trudności wynikających przede wszystkim z tego, że studenci posiadają dość dużą możliwość przechodzenia z jednego kierunku studiów na drugi. W takich przypadkach zdarza się, że w sprawach, w których zakłada się posiadanie podstawowej wiedzy pedagogicznej, wykładowcy napotykają na braki jakichkolwiek podstaw. To z kolei obniża znacząco poziom kształcenia studentów na II stopniu studiów, podobnie jak też dążenia do kształcenia na etapie studiów doktoranckich w zakresie kształtowania poczucia tożsamości badacza w obszarze pedagogiki chrześcijańskiej. W tej sprawie trudno jest znaleźć konstruktywne i optymalne rozwiązanie w obecnym systemie kształcenia – jako że niemal każdy wskazany przypadek dotyczy nieco innej rzeczywistości związanej z procesami edukacyjnymi.

W roku 2013 Zespół odnotował liczbę 144 członków, przy ponad 50% stałej liczbie uczestników spotkań (około 70 osób na poszczególnych posiedzeniach). Liczba ta z małymi wahaniami utrzymuje się do chwili obecnej.

Z tego w pracach Zespołu uczestniczy około 30 samodzielnych pracowników nauki oraz ponad 50 doktorów i młodszych pracowników nauki. Z członków Zespołu: Jadwiga Izdebska, Krystyna Chałas, ks. Marian Nowak, Janina Kostkiewicz, Kazimiera Krakowiak otrzymali tytuły profesorskie. Stopień naukowy doktora habilitowanego w zakresie pedagogiki uzyskali: Iwona Jazukiewicz (USz), Danuta Opozda, s. Maria Loyola Opiela (KUL), s. Anna Walulik (Ignatianum), ks. Stanisław Chrobak (UKSW), ks. Sławomir Chrost i Tadeusz Sakowicz (UJK), Maria Małgorzata Bouzyk, Witold Starnawski i Edyta Wolter (UKSW) itd. W toku są przewody habilitacyjne dra Jarosława Horowskiego (UMK) i innych. Jeśli do tego grona dołączymy ponad dwudziestu nowych doktorów, którzy uzyskali stopień doktora w zakresie pedagogiki w ostatnim okresie, można mówić o dość dobrej dynamice naukowych awansów członków Zespołu, jak też o dość młodym wiekowo jego składzie.

4.3. Najważniejsze osiągnięcia naukowe i organizacyjne Zespołu

Do ważnych osiągnięć Zespołu należy szeroko rozwinięta w ostatnim okresie współpraca z praktykami i integracja środowisk pedagogicznej teorii i praktyki. Do tego rodzaju działań zalicza się zwłaszcza spotkania integracyjne z dyrektorami szkół im. Jana Pawła II oraz szkół im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego (ogólnopolskie spotkania tych szkół odbywały się w PSW w Białej Podlaskiej oraz w KUL w Lublinie), jak również spotkania z nauczycielami szkół katolickich oraz systematyczne uczestnictwo w Forum Szkół Katolickich – odbywające się każdego roku jesienią w Częstochowie. Zaistniała też współpraca ze szkołami podstawowymi i średnimi terenu Lublina, których przedstawiciele wystąpili z referatami na posiedzeniach Zespołu, dzieląc się swoimi doświadczeniami.

W zakresie działalności konferencyjnej i kongresowej Zespół Pedagogiki Chrześcijańskiej może wskazać na konferencje zarówno cykliczne, jak również tematyczne, problemowe i z reguły jednorazowe.

Do konferencji cyklicznych należy zaliczyć nade wszystko cykl ogólnopolskich i międzynarodowych konferencji naukowych z okazji Międzynarodowego Dnia Rodziny, odbywających się rokrocznie w Kielcach i związanych z realizacją zaleceń Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych i Kościoła katolickiego. Zainicjowano je w 1994 roku w celu systematycznego podnoszenia świadomości społeczeństwa w zakresie problematyki rodzinnej oraz skuteczniejszej i kompleksowej polityki państwa w tym zakresie. W polskiej rzeczywistości społecznej Świętokrzyskie Obchody Mię-

dzynarodowego Dnia Rodziny zaznaczyły się jako systematyczne spotkania, realizowane w służbie rodzinie i społeczeństwu. Pomysłodawcą przedsięwzięcia jest ks. prof. zw. dr hab. Jan Śledzianowski, wieloletni Kierownik Zakładu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jana Kochanowskiego (obecnie na emeryturze). Tematykę poszczególnych konferencji kieleckich wyznaczają najczęściej ogłaszane przez ONZ hasła wiodące w danym roku kalendarzowym. Dotychczas odbyło się 21 konferencji.

Wiele wystąpień członków Zespołu, wygłoszonych podczas tematycznych posiedzeń, ukazało się drukiem w czasopismach takich jak: *Paedagogia Christiana* (UMK, Toruń), *Roczniki Pedagogiczne* (KUL, Lublin), *Horyzonty Wiary* (obecnie *Horyzonty Wychowania* – Ignatianum, Kraków) i *Rozprawy Społeczne* (PSW Biała Podlaska, w wersji zarówno polskiej, jak i przez pewien okres także angielskiej).

Do najważniejszych osiągnięć naukowych ostatniego okresu sprawozdawczego, z wyraźnymi odniesieniami do inspiracji ze strony Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej, należy zaliczyć opracowanie takich monografii, jak: prof. Jadwigi Izdebskiej, *Dziecko – Dzieciństwo – Rodzina – Wychowanie rodzinne. Kategorie pedagogiki rodziny w perspektywie pedagogiki personalistycznej* (Białystok: Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku, 2015); prof. Janiny Kostkiewicz: *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939* (Kraków: Impuls, 2013); *Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność*, t. 1, 2, 3, red. Janina Kostkiewicz (Kraków: Impuls, 2012, 2014, 2015). Wśród nich można wymienić również prace członka Zespołu, prof. Zenona Jasińskiego, zwłaszcza *Leksykon Polaków w Republice Czeskiej i Republice Słowackiej*, t. 1–4, red. Zenon Jasiński, Bogdan Cimała (Opole: Instytut Nauk Pedagogicznych UO, 2012–2015) oraz prace ks. Mariana Nowaka, *Teorie i koncepcje wychowania* (Warszawa: WAiP, 2008); *Pedagogiczny profil nauk o wychowaniu. Studium z odniesieniami do pedagogiki pielęgniarstwa* (Lublin: KUL, 2012).

Powiększają ten dorobek rozprawy będące podstawą postępowania habilitacyjnego członków Zespołu, wśród których można wskazać na: Dorota Kornas-Biela, *Pedagogika prenatalna – nowy obszar nauk o wychowaniu* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2009); Danuta Opozda, *Struktura i treść jednostkowej wiedzy o wychowaniu. Studium pedagogiczne wiedzy rodziców i jej korelatów* (Lublin: Wydawnictwo Naukowe KUL JP II, 2012); Anna Walulik, *Edukacyjne wspomaganie dorosłych w refleksji nad życiem* (Kraków: WAM, 2012); Maria Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana* (Lublin,

Wydawnictwo KUL, 2013); Maria Małgorzata Boużyk, *Wychowanie otwarte na religię. Polska Szkoła Filozofii Klasycznej o roli religii w wychowaniu* (Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 2013); itd.

Efektom konferencji poświęconej mediom w wychowaniu chrześcijańskim, zorganizowanej w KUL w listopadzie 2008 roku jest publikacja *Media w wychowaniu chrześcijańskim*, red. Dorota Bis, Alina Rynio (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010). Efektom spotkań poświęconych problematyce „podmiotowości” jest interdyscyplinarnie zrealizowany numer *Paedagogia Christiana* 2/24 (2009) z artykułami członków Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej. Na uwagę zasługują także konferencje wcześniejsze, z których zwracam uwagę na ogólnopolską konferencję z 16–17 października 2008 roku zorganizowaną przez ówczesny Zakład Filozofii i Socjologii Edukacji w Olsztynie, którym kierował ks. prof. dr hab. Jarosław Michalski na temat: *Tradycja – współczesność – nowe wyzwania w pedagogice chrześcijańskiej*. Jej efektem jest publikacja: *Pedagogika chrześcijańska. Tradycja, współczesność, nowe wyzwania*, red. Jarosław Michalski, Aldona Zakrzewska (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010). Do tego dorobku Zespołu zalicza się także prace powstałe w cyklu dorocznych konferencji realizowanych w Kielcach i poświęconych rodzinie, a zwłaszcza: *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, red. Jan Śledzianowski, Tadeusz Sakowicz (Kielce 2006); *Dziadkowie, rodzice, dzieci. Transmisja międzypokoleniowa*, t. I: *Rodzina – pokolenia – przekazy*, red. Elżbieta Lisowska, Krzysztof Gąsior, Krzysztof Linowski (Kielce 2007); *Dziecko w rodzinie – nadzieje i zagrożenia*, red. Tadeusz Sakowicz, Krzysztof Gąsior, Bożena Zawadzka (Kielce 2011); *Trud i siła współczesnej rodziny*, red. Tadeusz Sakowicz, Krzysztof Gąsior, Marta Wilk (Kielce 2014).

W okresie sprawozdawczym roku 2013 w Zespole Pedagogiki Chrześcijańskiej sformalizowano nawiązaną już wcześniej współpracę z czasopiśmie *Paedagogia Christiana* wydawanym w UMK w Toruniu. Na posiedzeniu w dniu 20 listopada 2013 roku członkowie Zespołu w liczbie 65 osób jednogłośnie poparli prośbę redaktora naczelnego *Paedagogia Christiana* o patronat Komitetu Nauk Pedagogicznych dla czasopisma, które wydawane na UMK w Toruniu stanowi także reprezentatywne czasopismo dla pracy Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej.

Ostatnie lata i fazy działalności Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej można zakwalifikować jako działania zmierzające do podjęcia refleksji nad obszarami pilnej potrzeby wychowania. Ta refleksja przyniosła już szereg konkretnych wymiernych propozycji, nad których rozwojem Zespół chce koncentrować swoją uwagę w najbliższej przyszłości.

